

Vzpomínka na zakladatele brněnské kardiokirurgie

Jan Navrátil (1909–1992)

Profesor Jan Navrátil, DrSc., dr. h. c., byl přednostou II. chirurgické kliniky Masarykovy univerzity v Brně od roku 1952 do roku 1967. Byl spoluzakladatelem československé srdeční chirurgie, kterou dovedl až na evropskou úroveň. Brzy po zahájení operací na zavřeném srdci se připravoval na operace na otevřeném srdci pod přímou kontrolou zraku.

Dne 25. března 1956 použil, jako první v republice, techniku hluboké hypotermie a dočasné zástavy oběhu k uzavěru defektu síňového septa na otevřeném srdci. Důležitý pokrok v chirurgické léčbě vrozených a získaných srdečních vad ve světě nastal v roce 1953, kdy John H. Gibbon zavedl do klinického užívání přístroj pro mimotělní oběh (ECC). Profesor Navrátil však neměl možnost takový přístroj pro kliniku koupit. Proto se skupinou spolupracovníků sestavil a v experimentu vyzkoušel vlastní přístroj. V roce 1958 použil tento vlastní přístroj k uzavěru defektu síňového septa I. typu. Byla to první operace na otevřeném srdci s přístrojem pro ECC nejen v naší republice, ale také ve střední Evropě. Brzy poté, v roce 1963, implantoval první mechanickou aortální chlopeč a hned v příštím roce chlopeč mitrální. V experimentu se současně pracovalo na výrobě výměníku tepla, mechanické podpory srdce po operaci a extrakorporálním stimulatoru.

Jeho věhlas brzy přerostl hranice republiky a profesor Navrátil se zařadil mezi přední evropské odborníky v kardiokirurgii. Za 15 roků, pod jeho vedením, bylo na klinice provedeno přes 2 000 srdečních operací. Úctyhodný počet na dobu, která se v dějinách rozvoje srdeční chirurgie nazývá obdobím pionýrů.

Odborné, vědecké, ale také lidské vlastnosti profesora Navrátila byly rozhodující, když hledala univerzita ve Vídni přednostu pro svou II. chirurgickou kliniku. Hlavním úkolem nového přednosty měl být rozvoj srdeční chirurgie. Jan Navrátil nabídku přijal a na podzim roku 1967 odchází do Vídně, kde je jmenován profesorem vídeňské univerzity a přednostou II. chirurgické kliniky.

Za krátkou dobu po nástupu na kliniku zahajuje srdeční operace a rozšiřuje kliniku o nové experimentální pracoviště. V 70. letech rozšiřuje dosavadní spektrum srdečních operací o operace ischemické choroby srdeční. V experimentu se výzkumná činnost zaměřuje na mechanickou podporu srdce. Prvním velkým úspěchem se stává implantace levostranné balonkové kontrapulsace na klinice (v roce 1974) a světovou senzaci vyvolá v roce 1977 zpráva o úspěšné experimentální

implantaci umělého srdce teleti jménem Esmeralda. Světový tisk o tomto úspěchu informuje pod názvem „Chladné srdce – světová medicínská senzace z Vídně“.

Jak významnou činností působení profesora Navrátila ve Vídni bylo, prokazují četná ocenění: v roce 1975 je jmenován ředitelem Boltzmannova institutu pro kardiokirurgický výzkum, řádným členem Rakouské akademie věd se stává v roce 1976 a zároveň přebírá „Velký zlatý odznak za zásluhy o republiku“; po třech letech je mu propůjčen „Čestný prsten města Vídně“. Když v roce 1980 odcházel do penze, byl jmenován emeritním profesorem. Čestný doktorát Masarykovy univerzity v Brně byl mu udělen v roce 1991.

Měl jsem to velké štěstí, že jsem mohl pracovat pod jeho vedením na klinice v Brně a také ve Vídni. Vedl mé první kroky v srdeční chirurgii a měl jsem

možnost mu často asistovat. Bylo radost se dívat na jeho „fyzilogické operování“ se zvláště jemnou a přesnou preparací. Byl přísným šéfem, ale také velkorysým a chápavým přítelem. Profesor Navrátil se zasloužil o rozvoj srdeční chirurgie v Brně i ve Vídni. Není možné popsat v krátkém článku celou jeho činnost chirurgickou, pedagogickou, vědeckou a publikační. Několika řádky mu poděkujeme za pevné základy, které dal srdeční chirurgii jak v Brně tak ve Vídni; další rozvoj se dostal do správných rukou, což prokázaly a prokazují dosavadní úspěchy v Brně v Centru kardiokardiologické a transplantační chirurgie, vedeném profesorem MUDr. J. Černým.

Žák a nástupce Jana Navrátila profesor Ernst Wolner, který se stal přednostou Oddělení pro hrudní a srdeční chirurgii ve Všeobecné nemocnici (AKH) ve Vídni, na svého učitele vzpomíná: „Srdeční chirurgie se v posledních deseti letech změnila. Ne však tolik, jako tenkrát v bouřlivých letech jejího rozvoje. Pan profesor měl to štěstí, že prožil hodinu zrodu srdeční chirurgie a tuto příležitost plně využil. Kdo byl tenkrát při tom, počítá se dnes k pionýrům srdeční chirurgie. To bylo tenkrát jeho štěstí, ale hlavně jeho velká inteligence, že závčas poznal to, co jiní nepoznali“.

Miroslav Bednarík

Centrum kardiokardiologické
a transplantační chirurgie, Brno,
e-mail: miroslav.bednarik@cktch.cz